

А другата – до търсене на разширяване на музикалната форма чрез включването в музикалния процес на нов тематичен материал (може отново с песенен произход), който се подлага на интрепретация.

Повторността (в две свои прояви – буквална и вариантно-производна) е основен формообразуващ принцип за разгръщане на импулсите и в музикално-танцувалното протичане.

Принципът на контраста се внедрява в различни съотношения, които изграждат тъканта на зурнаджийската музика. Могат да се наблюдават темпови, фактурни, ритмометрични контрастни съпоставяния. Темповият контраст се проявява в редуването на бавен и бърз дял (при *тежките хора*, при обредното свирене *на къна*). Днешните зурнаджии, особено тези от по-младите поколения, прилагат фактурния контраст като активен формоизграждащ принцип. Има записани примери, които съдържат фактурни звена с различни многогласни профили – хетерофония, паралелизъм, бурдон. В ритмометрично отношение също се редуват контрастни съпоставяния между безмензурно и мензурално ритмично движение (при свирене *на маса*), между равноделни и неравноделни размери (при някои *тежки хора*).

Друго ниво на конкретизация на принципа на контраста са съпоставянията между различни тематико-интонационни комплекси. При съчетаването между тях се използват два основни подхода: чрез директно (в непосредствена близост) съпоставяне и чрез преходни зони, които свързват контрастните формули.

Структуриращите зурнаджийската музика принципи на тъждеството и контраста най-често се реализират чрез импровизационния подход. Връзката между импровизацията и зурнаджийската музика в Пиринския край неведнъж е подчертавана от изследователи, според които петричкият стил е “импровизационно-вариационен”, на “тотално импровизиране”, определен като “импровизационен стил в хороводния жанр” [Манолов, 1987:87, 89].

Импровизацията е един от най-интересните феномени на музикалното изпълнителство. Според етимологията на думата (латинското *improvisus* - ‘неочакван, ‘внезапен) импровизацията е изкуство на мига. Върху креативността и стихийността на импровизацията се акцентира при различни опити за дефиниране на понятието в музикалната теория: като художествено творчество, при което произведението се създава непосредствено в мига на изпълнението му; спонтанно творене на музиката разкриващо възможности за импулсивност, изненада, експеримент; едновременно композиране и изпълнение [Гридли, 1982:19]; вечно променяща се, изплъзваща се и неуловима за анализ [Bailey, 1992:ix]. Свързвана най-често с джаза, импровизацията е белег и на етническата музика, разпространявана по устен път [Reck, 1997:416, 421-428, 433, 469].

За ромските музиканти импровизацията се свързва с техния етнохарактерологичен стил на изпълнение, при който дори когато се свири “чужда”, например българска народна музика, тя се представя без стриктно спазване на утвърдени от традицията формообразуващи норми. Свирачи наричат импровизационното свирене преработка, която прави музиката разнообразна и интересна.

Зурнаджийската импровизация е свързана с инстинкта на музикантите за движение и промяна. Интервюираните музиканти го наричат *украсяване* на музиката. За тях украсяването, изобилното орнаментиране, показната демонстрация на майсторство без мярка е белег за красота на музиката им. Трансформациите на музикалния